

Pasti internetu nemívají tvář staršího cizího pána. Strašení udělá zlou službu

LENKA VRTIŠKOVÁ NEJEZCHLEBOVÁ

redaktorka Deníku N

Každé páté dítě se na živo setká s někým „cizím“ z internetu. Děsí vás to? „V drtivé většině jde o obyčejné mezilidské setkávání, s vrstevníky. Rizika tu jsou, ale vadí mi strašení a demonizování internetu coby nástroje predátorů,“ říká profesor psychologie David Šmahel z Masarykovy univerzity. A dokládá svá – v mnoha ohledech uklidňující – slova daty.

Každé páté dítě ve věku 9 až 16 let se offline setkalo s někým „cizím“, koho předtím poznalo na internetu. Vyplývá to z české části výzkumu EU Kids Online Report. Většinu českých rodičů naskočí při té představě husí kůže. Vám ne?

Ne. Většina rodičů v sobě totiž rozehraje představy, které navíc posilují stále opakované stereotypy.

A co tedy za tím sdělením vidíte vy jako rodič, ale hlavně jako psycholog a vědec, který se mj. zabývá výzkumem chování dětí v kyberprostoru?

Obyčejné mezilidské setkávání. Děti se setkávají s cizími lidmi v kroužcích i na ulici. Nad tím se nikdo nepozastavuje. Když si dítě udělá kamarády třeba při online hře,

proč by se nemělo s kamarády nikdy setkat?

Samozřejmě je třeba se držet jistých bezpečnostních pravidel. Víme, že se může stát a výjimečně se i stane něco závažného, nechci to třeba nijak zlehčovat. Proto je potřeba mluvit o prevenci a o tom, že setkávání by mělo probíhat za určitých podmínek.

Ale z našich analýz například vyplývá, že jen malý podíl těch „neznámých“, se kterými se děti sešly, byli dospělí lidé.

A jsou tam velké rozdíly ve věku dětí. S někým neznámým z internetu se tváří v tvář sešlo 42 procent českých dospívajících mezi 15. a 16. rokem. Naopak jen sedm procent těch nejmladších, tedy ve věku 9 až 11.

BENEFITY ZE SETKÁVÁNÍ VÍTĚZÍ

Sedm devíti- až jedenáctiletých dětí ze sta? To není tak málo, když si za tím představíme konkrétní děti, nezdá se vám?

Ale jak jsem už řekl, vidím to jako běžné setkávání s kamarádem či kamarádkou. Proč by se dítě mezi 9 až 11 rokem nemělo potkat s kamarádem z internetu, se kterým má společné zájmy? Samozřejmě za přítomnosti rodiče. A mladší děti nám

Jde mi o to, aby si rodiče a děti nemysleli, že jakmile dítě přijde na internet, je zcela v moci těch negativních jevů. Stejně, možná větší riziko je diskotéka nebo koncert. Tam totiž okno internetového prohlížeče tak snadno nezavřete.

v předchozím kvalitativním výzkumu popisovaly, že tak se to většinou děje.

Pokud u takového setkání s nejmladšími dětmi rodič není, jedná se samozřejmě o rizikové chování. Ale pojďme se podívat dále na data. Dvaacet procent oslovených dětí ve věku 9 až 16 let sice uvedlo, že se s někým cizím setkaly, ale 77 procent z nich popisuje své pocity po takovém setkání pozitivně, uvádějí, že se cítily „šťastně“.

Z celoevropského výzkumu EU Kids Online – tohle je ve všech zemích podobné – vyplývá, že benefity a dobré pocity z těchto setkání výrazně vítězí nad těmi negativními.

Když jsem tenhle závěr citovala jedné kolegyni, otrásla se a řekla, že to jí teda nedodalo klidu, že by se její dítě po setkání s někým cizím mělo cítit šťastně. To zase narážíme na úhel pohledu, že?

Patrně si taky automaticky představila někoho, kdo chtěl jejímu dítěti ublížit. Tyto představy v nás vyvolávají do značné míry média, která reportují typicky o „online predátorech“ a negativních jevech.

Koho zajímá, že se dítě spokojeně setkalo s někým z internetu a navázali třeba dlouhodobé přátelství? Rizika nemůžeme bagatelizovat, ale v naprosté většině jde o setká-

ní s někým, kdo je dítětem sympatickým, s kým se vidět a vídat chtějí, jsou to kamarádi, vrstevníci, spoluhráči z online her.

Nejde v drtivé většině případů o starší muže či pedofily, jak si asi na první dobrou rodiče představí. Tento stereotyp bohužel posiluje i film V síti. Ještě není v kinech, a už vštěpuje dětem a jejich rodičům: „Bojte se starších mužů, bojte se pedofilů, s těmi se nesmíte setkávat.“ Ale už se nedodává: „Bojte se spíše vrstevníků nebo o něco starších dětí a mladých lidí.“ Děti pak vnímají nebezpečí primárně ze strany starších mužů, ale neuvědomují si, že nebezpečný může být i stejně starý „kamarád z internetu“.

V naprosté většině setkání jde tedy o setkání s vrstevníky?

Ano. A pokud opravdu k něčemu nepřijemnému – na internetu, nebo offline – dojde, pak za tím častěji opět stojí vrstevník nebo o něco starší mladý člověk (může jít o sexuální zneužití, sdílení nevyžádaného zranujícího nebo sexuálního obsahu, ale třeba též vylákávání choulstivých fotografií a následné vydírání, pozn. aut.).

Nebezpečná je přece i situace, kdy jde čtrnáctiletá dívka na rande s šestnáctiletým chlapcem, kterého zná z internetu, a jde ven bez jakých-

koliv bezpečnostních opatření. Jenže ona má v hlavě – stejně jako její rodiče – to není „nebezpečný starší muž“, to je přece kamarád z internetu. Od těchto rizik odvádí pozornost i zmíněný film V síti. Domnívám se, že pro prevenci je hodnota takového filmu negativní, dělá dětem i rodičům špatnou službu.

Je třeba myslet na to, že u dětí a dospívajících jde v naprosté většině o setkání chtěná, u těch starších i naprosto přirozená – chtějí navazovat kontakty, hledat přátele, romantické vztahy. Jistě, u nejmladších dětí je zpozornění namístě, ty by se s cizími lidmi bez přítomnosti rodičů setkávat neměly, o tom asi není sporu.

Pokud tři čtvrtiny dětí, které se s někým offline sešly, říkají, že z toho měly dobrý pocit, co ty zbývající?

Dalších dvanáct procent českých dětí z těch, co se s někým setkala, uvedlo, že se cítily neutrálně. Deset procent se cítilo trochu rozrušeně nebo našťvaně a jen jedno procento z těch, kteří se s někým sešli, velmi rozrušeně a našťvaně. Jde ale o podíl z těch dvaceti procent, které se s někým setkala. Přepočítáno na celek – 0,2 % ze všech českých dětí ve výzkumu uvedlo, že se po setkání s cizím člověkem z internetu cítily dost nebo hodně rozhozené.

Tedy dvě děti z tisícovky. Statistika uklidňuje, ale když za ní vidíte své dítě, je přirozené, že máte strach.

Chápu. Ale to ještě nutně neznamená, že šlo vždy o agresora nebo že se stalo něco zlého či se k tomu schylovalo. Některé z těchto dětí uvádějí, že byly našťvané, protože přes internet se jim třeba povídalo dobře a v realu to nešlo, nebo ten člověk nevypadal tak dobře jako na fotkách. Ale opakují, riziko to je. A jediným řešením je prevence. Ale vadí mi strašení a demonizování internetu coby nástroje predátorů. Tak to prostě v drtivé většině případů není.

V závěru kapitoly Meeting unknown people (potkávání neznámých lidí) v už citovaném evropském výzkumu se píše: „Většina dětí se cítila po setkání s novým člověkem z internetu šťastně. Nicméně stále považujeme setkávání s neznámými lidmi za riziko a děti by měly být vybízeny k preventivním opatřením – někomu o setkání předem říct, setkat se na veřejném místě a podobně.“

Opatrnost je namístě. Děti se musí učit být opatrné a rodiče je musí učit být opatrnými. Jde mi o to, aby si rodiče a děti nemysleli, že jakmile dítě přijde na internet, je zcela v moci těch negativních jevů. Jen připustíme analogii s běžným životem. Stejně, možná větší riziko je diskotéka nebo koncert. Tam totiž okno internetového prohlížeče tak snadno nezavřete. A děti většinou ví, jak se chovat, když je online osloví někdo cizí.

DVANÁCTILETÉ DÍVKY NA DISKOTÉCE

Už jste film Víta Klusáka V síti zmínil, do kin jde 27. února. Jste k němu kritický, aniž jste ho viděl. Už jste nakouzl proč, pokračujte.

Film jsem zatím neviděl, ale vycházím z toho, co jsem viděl v trai-

leru a co jsem četl v médiích – už se toho napsalo hodně. Těch důvodů je víc. Jak už jsem řekl, posiluje mýtus a stereotyp o zlu ztělesněném ve starším pedofilním chlápku. Když se zeptáte rodičů, čeho se s ohledem na své děti bojí, co odpoví? Hlavně pedofilů. Ale neopírá se to o žádná věrohodná data.

Existuje například americký výzkum, který zpracovává statistiky sexuálního kriminálních činů, které byly iniciovány na internetu v USA. Pachatelem je pedofil z internetu v jednotkách případů v celých USA. Pouze jedno procento obětí bylo ve věku 12 let a mladší 12 let nebyly žádné oběti. Pouze pět procent útočníků také předstíralo, že je ve věku svých obětí.

Já jsem film viděla. Na plátně sledujeme několik trestných činů v přímém přenosu a podle posledních informací je policie vyšetřuje a padl už i první podmíněný trest. A musím říct, že tam párkrát zazní, že nejde o pedofily, ale o heterosexuální muže s „normálně“ vyvinutým pohlavním pudem, kterým se líbí dospívající dívky, ne děti. V tomto směru jsou tvůrci korektní.

Dobře, ale řeší to jen část stereotypu. Ani obecně starší muži nepatří k častým útočníkům, děti se častěji setkávají s vrstevníky nebo s o něco staršími, ale to už jsme probrali. A to není to jediné, co mi na první pohled u dokumentu vadí.

Co je podle vás ještě vzdálené realitě?

Ve filmu není zachycená běžná situace, ve které se dospívající ocitá, ale situace uměle vykonstruovaná. Z traileru filmu bylo zřejmé, že dívky mají své profily například na serveru Lidé.cz. A to je primárně seznamka – v nadpisu serveru je napsáno „seznamka a chat“. Pokud zaregistrujete dívky do seznamky, není divu, že se ozve celá řada všemožných mužů.

Ale to nedělají dospívající děti, které nemají zájem se kontaktovat s cizími dospělými lidmi. Proč by tam chodily? Děti a dospívající používají jiné sítě a jiné platformy. Pro mě by byla analogie poslat dvanáctileté dívky (nebo dospělé, které předstírají, že jim je dvanáct) na diskotéku a nechat je navazovat a rozvíjet kontakty s dospělými muži.

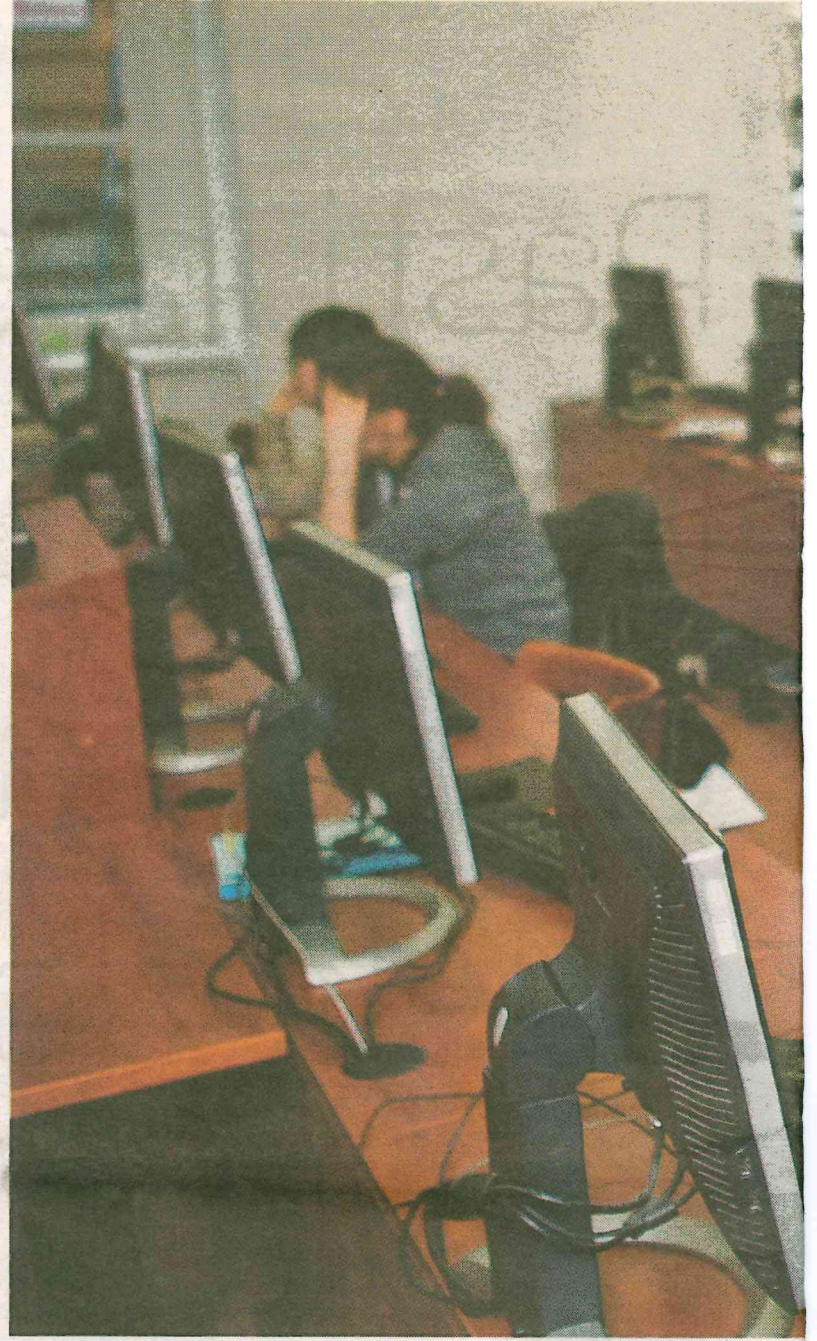
Dobře, statisticky je asi nepravděpodobné, že by dvanáctiletá dívka na takové platformě vedla konverzaci se starším a navíc nepřilíh atraktivním mužem, který by svou identitu nijak neskrýval. Ale stát se to může.

Nemůžeme to vyloučit. Ale děje se to prostě minimálně.

Psycholožka Zora Dušková v rozhovoru pro Deník N varovala před unáhlenými a emocemi podloženými reakcemi, kdy by rodiče chtěli dětem internet výrazně omezit či zakázat. Jaký názor máte vy?

Z našich analýz vyplývá, že rodičovské zákazy moc nefungují. Vůbec, případně jen velmi minimálně omezí rizika například „harmful content“, tedy že děti narazí na zraňující obsah. Zákazy nejsou prevence. Naopak, omezování internetu vede k nižším digitálním dovednostem

Z našich analýz vyplývá, že rodičovské zákazy moc nefungují. Vůbec, případně jen velmi minimálně omezí rizika toho, že děti narazí na zraňující obsah. Zákazy nejsou prevence. Děti, kterým rodiče omezují internet, jsou vystaveny velmi podobným nebo stejným rizikům, ale současně mají nižší digitální znalosti.

(digital skills) dětí. Děti, kterým rodiče omezují internet, jsou vystaveny velmi podobným nebo stejným rizikům, ale současně mají nižší digitální znalosti. Takže to nedoporučujeme.

Internet není dobrý nebo zlý, je to prostě jen další prostředí, ve kterém dochází k dobrým i zlým věcem.

Přesně tak. A do jisté míry na tom můžeme s dětmi spolupracovat. Tedy, měli bychom s nimi spolupracovat nejen na tom, abychom omezili rizika, ale naopak využili možnosti rozvíjení a další benefity internetu.

K obecnějším doporučením se dostaneme, ale jaká byste vypíchl bezpečnostní opatření při potenciálním setkání s někým „cizím“? Jak jsem pochopila, zakázat dospívajícím dětem setkat se s někým, koho poznali na internetu, k němu dobrému nevede.

Záleží, o jakém věku se bavíme. Ani u mladších dětí bych nevykloučoval, že se může s kamarádem nebo kamarádkou, kterou zná přes internet, domluvit na setkání, ale takové řekněme desetileté dítě by měl samozřejmě doprovázet někdo starší.

A obecně zcela platí, a to i pro dospělé, kteří se seznamují přes internet, že setkání má proběhnout na veřejném místě. U dětí je ideální, aby o setkání věděli rodiče, u těch čtrnácti- patnáctiletých je už asi i přirozené, že rodiče o všem informová-

ni nejsou. Pak bych doporučil doprovod kamarádky či kamaráda, nebo alespoň aby kamarádka věděla, kam jdete, v kolik a kdy se jí ozve, jestli je všechno v pořádku, a co dělat, pokud něco v pořádku není. Možností je celá řada. Měli bychom vést děti k tomu, aby bezpečnostní opatření důsledně využívaly – nevidím ale rozdíl v setkání s cizím člověkem z internetu nebo z diskotéky.

„Je to asi nejhorší zjištění výzkumu.“ Tak jste na tiskové konferenci komentoval mizerný výsledek českých rodičů v evropském průzkumu v kategorii zájmu o online svět jejich dětí. Jen každé šesté české dítě uvedlo, že s ním rodiče tyto věci probírají často.

Ano, a můžu jen zopakovat, že tohle je věc, na kterou bychom se měli soustředit.

TY KRAVINY, NA KTERÝ KOUKÁŠ, MĚ NEZAJÍMAJÍ

Většina evropských rodičů se podle výzkumu o aktivity svých dětí zajímá víc. Ale i tak se v závěru této části výzkumu píše: „...rodiče se zaměřují hlavně na bezpečné užívání internetu, spíš než aby děti povzbuzovali a motivovali k objevování příležitostí, které internet nabízí.“ Je fakt, že primárně bych taky řešila bezpečnost. To je špatně?

Není to špatně, je to základ. Ale cílem rodičovské mediace není jenom

KONTEXT

FOTO: MASARYKOVA UNIVERZITA, BRNO

upozorňovat na rizika a varovat před nimi, ale povzbuzovat děti k smysluplnému a aktivnímu využívání internetu, rozvíjet příležitosti, snažit se vést a motivovat dítě, aby na internetu vyhledávalo relevantní informace, aby je využívalo ke studiu.

Mělo by se naučit maximálně využít pozitivita a naopak omezit negativa na minimum. Děti tráví na internetu hodně času, patnácti-šestnáctiletí i čtyři a více hodin denně. Na rozdíl od evropského průměru se české děti o něco více věnují volnočasovým aktivitám (např. sledování videoklipů, používání sociálních sítí), ale méně využívají internet kvůli škole.

Jak by tedy rodičovská komunikace s dětmi měla vypadat?

Není to žádná věda. Rodiče by se se svými dětmi měli prostě bavit. O tom, co dělají na internetu, co dělají s mobily, ptát se na to, co děti samotné zajímá. Ať si spolu občas sednou k mobilu nebo počítači, nechají si ukázat videa, hry, youtubery, snaží se pochopit, proč to dítě dělá, co ho k tomu táhne a jaké jsou benefity takové činnosti.

Je to lepší než začít strašit a zakazovat. Optimální je, pokud je i sám rodič digitálně vzdělaný, ale ptát se a zajímat se může každý.

Vy máte děti? Nejsou kovářovy kobyly?

Mám. Tři dcery. Správná otázka. Svědomí nemá člověk nikdy úpl-

ně čistě, ale snažím se jich ptát, zajímám se, co dělají, i když možná jsem někdy až vtíravý. Někdy je těžké dostat z nich odpověď nebo odseknou: „Co po mně chceš, proč bych ti to měla říkat.“ „Prostě jsem se dívala na nějaká videa.“ Někdy je těžké navázat s dětmi kontakt.

Důvěra mezi dítětem a rodičem je základem komunikace. Nicméně hezky se to řekne, ale komunikace o používání internetu se někdy hůře realizuje.

Člověk vystřílí celý arzenál dotazů, ale stejně se občas přistihne, že pokládá nejbližší otázku pod sluncem: „Co bylo ve škole?“

Je to umění, kterému se rodiče učí pořád za pochodu. Ptát se dobře, ve správnou chvíli, nebýt v tom vtíravý. Ale důležité je, že to zkoušíme a že se snažíme. Je lepší se ptát: „Čemu ses nejvíc zasmál?“ „Co ses nejvíce bavilo?“ „Ničemu.“ „Už nevím.“

Jasně. (směje se) Ale není důležité, aby dítě vždycky všechno řeklo, důležitější je, že takhle ví, že nás to zajímá, že je normální se o tom bavit. Aby vědělo, že se může svěřit, cítilo podporu. A kdyby se něco dělo, nebálo se přijít. Když rodič reaguje: „Já nechci vědět, co je ten Instagram, mě nezajímá, co kde děláš za blbosti a na jaký kravinu koukáš.“ To je pak jiná story. Ale máme i dobré zprávy.

Ano? Sem s dobrou zprávou, prosím.

České děti na tom vůbec nejsou špatně, co se týče digital skills, tedy se schopnostmi internet a technologie využívat. Jsou v tomto směru nadprůměrné. Vědí, jak nainstalovat aplikace, vědí, které jsou zadarmo a kde zjistit, kolik co stojí a podobně.

Neučí se to ale při hraní her?

Ano. Učí se to i při hraní, často se učí samy. Což je na jednu stranu určitě dobře, ale bylo by skvělé, kdyby svých schopností uměly využívat i jinak než při hraní her. K tomu by je ale měli motivovat rodiče i učitelé.

ZÁKAZ MOBILŮ NEMÁ VLIV

Jak motivujete své děti vy?

Sám sebe dávat za příklad je asi nepatřičné, ale dobře. Zkusil jsem dát před dovolenou dcerám úkol najít v místě dobrou restauraci. Naučil jsem je hledat v TripAdvisoru, tedy aplikaci, která může pomoci při turistice. Musely pracovat s mapou, najít restauraci v okolí ubytování a podle recenzí vybrat takovou, která bude stát za to. Také jsem jim řekl, že když najdou v okolí samy něco zajímavého, co by chtěly navštívit, klidně i nějaký akvapark, můžeme tam zajet.

Jak reagovaly?

Nejdřív je to otravovalo, ale pak se do toho ponořily a bavilo je to.

Zmínili jste učitele. Jak jsou na tom podle vás školy a mediální vzdělávání?

Žádná sláva, školy by měly v tomto směru aktivitu zvýšit. V Česku chybí koncepce mediálního vzdělávání, stejně nelichotivě jako rodiče dopadli v evropském srovnání i čeští učitelé, co se týče například povzbuzování k rozvoji digitálních dovedností.

Když se řekne škola a internet, ve veřejném prostoru se řeší hlavně, jestli zakázat nebo nezakázat o přestávkách používání mobilů. Jestli se nepletu, měli jste k tomu nějakou analýzu.

Z toho byl docela poprask, protože z ní vyplynulo, že povolení nebo zákaz používání mobilního telefonu o přestávkách prakticky vůbec nesouvisí s jinými aktivitami dospívajících o přestávkách.

Při srovnání škol, kde děti mohou mít mobily, a těch, kde nemohou, jsme nedospěli k výraznějším rozdílům v míře, jak se děti baví se spolužáky, jak hrají nějaké stolní nebo offline hry, jak se připravují na další hodinu nebo si čtou.

Ve školách se zákazem se dospívající o něco více hýbou a méně tráví o přestávce čas pasivně, ale povolení nebo zákaz používání mobilních technologií o přestávkách ve škole nesouvisí s celkovým počtem hodin trávených na internetu, nesouvisí s excesivním, tedy nezdravým a opravdu nadměrným používáním internetu ani s problémy soustředit se v hodině po přestávce.

Ani riziko kyberšikany se nezvyšuje s používáním mobilů o přestávce?

Šikana v kyberprostoru se nečastěji odehrává v kontextu „běžné“ šikany ve škole. Kyberšikana je ve většině případů jejím doplňkem, internet je „jen“ dalším nástrojem a zákaz mobilů o přestávce na to vliv nemá, kdo chce útočit, udělá to jinak. Šikana a kyberšikana jsou ale téma samo pro sebe, do toho bych se teď raději nepouštěl.

Zmínili jste excesivní používání internetu. Jsou české děti ohrožené závislostí na internetu, sociálních sítích a technologiích?

V tomto ohledu výzkum nedopadl nijak znepokojivě. Vycházelo se z tzv. kritérií Marca Griffithse, který stanovil šest subkategorií, z nichž se odvozuje případná závislost nebo rizikové nadužívání.

Jaká jsou ta kritéria?

Zahlcení – daná aktivita se stává tou nejdůležitější v životě dítěte. Změna nálady – dítěti se výrazně mění nálada, když je na internetu, nebo když je bez něj apod. Vzrůstající tolerance – když na internetu potřebuje trávit víc a víc času, aby bylo spokojené. Abstinenční příznaky – negativní pocity nebo fyzické stavy po ukončení aktivity nebo znemožnění aktivity.

Konflikt – s rodiči, s kamarády. Zhoršení známek ve škole apod. Relaps – dítě se pokusilo přerušit činnost, ale nepodařilo se mu to. Děti odpovídaly na otázky, jak často se stalo, že nejdříve nebo nespaly kvůli internetu, jestli pro ně bylo hodně nepřijemné, že nemohly v nějaký čas na internetu být a podobně. Pokud se něco takového stane jednou za čas, pak to je ještě v pořádku, pokud se více těchto věcí dohromady děje každý týden, je to varovné. ■

Kyberšikana je ve většině případů doplňkem běžné šikany, internet je „jen“ dalším nástrojem a zákaz mobilů o přestávce na to vliv nemá. Kdo chce útočit, udělá to jinak.